

Розділ четвертий. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ І БОГОСЛОВСЬКОЇ ДУМКИ

4.1 Михайло МУРАШКІН. Роль суб'єктивного фактору у явищах подібного містика та митця на сучасному етапі (онтологічний аспект «Стану Безсмертя»).

Важливою проблемою нині є відзнайдення подібності у бутті містика і митця. Аналіз досліджень і публікацій показав наявність вже вирукуваних матеріалів з цього приводу. Предмет наших досліджень під терміном «Стан Безсмертя» вводиться за документальними фактами людей, які відчували безсмертя (Антти Ревонсуо), де смерть представлялась неможливою (Вільям Джемс) і було усвідомлення життя вічного (W. James). Тут подібність станів містика і митця ми бачимо у містицизмі (Джидду Кришнамурти) і в оцінюванні станів містицизму як творчих станів митця (Мери Латьенс). Буття подібності стану містика і митця пов'язане з існуванням арефлексивного в людині (Д.И. Дубровский), а також «каталептичної свідомості» (Мірча Еліаде), де проходять процеси компенсаторного характеру (Альфред Адлер).

Мета нашого дослідження - розкрити суб'єктивний фактор в явищах буття подібного у «Стані Безсмертя» містика і митця на сучасному етапі. Виклад основного матеріалу з приводу «Стана Безсмертя» бажано було почати із з'ясування того, що є онтологією, оскільки ми розглядаємо онтологічний аспект предмета наших досліджень. Тому зробимо певний екскурс в онтологію. Розкриємо основні поняття і прописні істини онтології як філософської дисципліни з орієнтацією на предмет наших досліджень.

Онтологія – філософське вчення про буття як таке. Поняття «онтологія» було введено Гокленіусом у XVII ст.

Антична філософія. В античній філософії буття розглядала онтологія елеатів, елейська школа. Так, Парменід розрізняв буття чуттєве і буття істинне. Аристотель шукав сутність у матеріальному бутті. Опис «Стана Безсмертя» ми можемо бачити в містиці, коли розглядається «чисте» буття як суб'єктивне переживання. Яскраві описи «Стану Безсмертя» ми можемо бачити у філософії Плотіна.

Середньовічна філософія. В середньовічній філософії Абсолютне буття ототожнюють із Богом. Тут «Стан Безсмертя» подається в середньовічному релігійному містицизмі.

Філософія Нового часу. Філософія Нового часу орієнтується на науку. Саме тому вона вчення про буття відсторонює від теології. Спіноза в своїй онтології ототожнює Бога і Природу.

Класична німецька філософія. Кант не ставить онтологію поза принципами розуму. Фіхте, Шеллінг, Гегель наголошують, що буття є результатом розвитку мислення. Тут мислення виявляє свою тотожність із буттям. В класичній німецькій філософії місце «Стану Безсмертя» відзначається тоді, коли мова йде про містицизм.

Сучасна філософія. Позитивізм. Позитивізм відкидає онтологію як ненаукове знання. З об'єктивною онтологією відкидається і суб'єктивна онтологія, а разом з нею і будь-які суб'єктивні переживання і стани як те що є ненауковим, оскільки не може бути верифікованим. Разом з цим відкидається і «Стан Безсмертя» як явище, яке не може бути перевірене.

Екзистенціалізм. Гайдеггер показує, що буття треба осмислювати через унікальність ситуації людської присутності. Сартр і Ясперс розуміють буття як неподільну єдність суб'єкта й об'єкта. Ця єдність лежить в основі свободи і відповідальності людини. В екзистенціалізмі при описаннях суб'єктивного світу людини чітко проглядається і опис «Стану Безсмертя».

Марксизм. Онтологія марксизму розкриває форми руху матерії, розкриває розуміння суспільного буття. Марксизм говорить про онтологію діяльності як спосіб буття людини. В цій філософії «Стан Безсмертя» попадає в критику при розгляді різних містичних вчень як певні суб'єктивні переживання людини неадаптованої до умов життя.

Посткласична філософія. В посткласичній філософії в онтологічне, тобто буттєве, входить і суб'єктивне, входить людська індивідуальність. При описаннях людської індивідуальності можна бачити і описання стану, який іменується «Стан Безсмертя».

Буття. Буття – це існування, яке виражається зв'язкою «Є». Коли буття розуміється як існування, як те, що є, то воно, це буття, стосується будь-чого, будь-яких речей. Таке буття безмістовне, абстрактне. Воно байдуже до того, до чого воно застосується. Це - «Чисте буття». «Стан Безсмертя» має відношення якраз до «чистого буття» як неконкретного суб'єктивного переживання.

Коли є визначене буття, «ось це» (ця скеля або цей камінь), то це називається «наявне буття». Тут нема місця для «Стану Безсмертя». «Стан Безсмертя» є глибоко суб'єктивним буттям конкретного індивіда.

Буття розуміють як безпосередню дійсність, яка ще не роздвоєна на явище і сутність. З цієї безпосередньої дійсності починається пізнання. Тут сутність спочатку прихована. Вона спочатку не дається для пізнання. За Гегелем Буття і сутність розрізняються. Суб'єктивне буття «Стану Безсмертя» невід'ємне переживання людини. Тому його сутність є предметом наукових дисциплін.

Структура буття. Структура буття подається такими категоріями: якість-кількість-міра. Ці категорії можна вживати і при розгляді «Стану Безсмертя». Тут міра торкається певних якостей людини. Коли якась якість перекриває повністю протилежну якість, то при цьому включаються компенсаторні механізми, які встановлюють рівновагу протилежностей. І ця рівновага може переживатися як «Стан Безсмертя».

Буття розуміється як протилежність свідомості (буття як матерія). Тут ми бачимо опозиційну пару: *буття і свідомість*. Буття (матерія) незалежне від свідомості. Людина охоплює буття своєю діяльністю. Але людина може деякий час знаходитися і поза своєю діяльністю. «Стан Безсмертя» має більш інтенсивний свій прояв якраз коли людина не діє.

Небуття. Небуття – заперечення буття. Небуття – це не існування. За Гегелем – це ніщо. Ніщо безмістовне, як і чисте буття, коли від певної речі відокремлюються всі властивості, а залишається лише те, що вона є; ця річ лише є. Ніщо і чисте буття тотожні. Але вони і протилежні, адже фіксують відмінність між існуючими чи неіснуючими речами. В «Стані Безсмертя» людина переживає небуття тому, що цей стан супроводжується руйнацією попередніх структур свідомості, тих структур, які вже віджили своє і не дають людині адекватно реагувати на змінений світ. Це особливо можна бачити в містичній культурі, де символічна смерть є знаком для досвіду руйнації попередніх структур свідомості (С.С. Аверинцев). При руйнації попередніх структур свідомості людина може переживати небуття, ніщо, пустотність, порожнечу. Це дуже ретельно описано в буддизмі, зокрема в таких її містичних напрямках, як дзен-буддизм і чань-буддизм. Також досконалий опис цього ми зустрічаємо в даосизмі.

Та чи інша річ виникає із зникнення попередніх утворень. Наприклад, брунька зникає, коли розпускається квітка. В свою чергу квітка зникає з появою плода. «Стан Безсмертя» зникає, коли людина відчуває страх смерті. «Стан Безсмертя» є компенсацією страху смерті.

Кожне наступне утворення є запереченням, небуттям попереднього утворення. *Буття і небуття – це моменти становлення.* Буття і небуття «Стану Безсмертя» – це моменти становлення в людині особистості.

Відтак, буття – це філософська категорія, що означає: все, що реально існує. Реальність, яка існує об'єктивно, поза і незалежно від свідомості людини – це об'єктивне буття. Реальність, як прояв свідомості людини, прояв людського духу – це суб'єктивне буття. В цьому суб'єктивному бутті людського духу є і існування «Стану Безсмертя» при роботі компенсаторних процесів.

Форми буття: 1. буття речей і процесів; 2. буття духовного (ідеального); 3. буття людини; 4. буття соціальне. «Стан Безсмертя» ми відносимо до буття людини, а також до буття духовного (ідеального). Особливо якщо це торкається мистецтва.

Субстанція. Субстанція – це загальна первинна основа всіх речей. Субстанція є сутністю всіх речей. Субстанція нестворювана і незнищувана. Субстанція є причина самої

себе й основа всіх змін. Матерія субстанціональна, а свідомість не субстанціональна. Тому «Стан Безсмертя» як певний прояв свідомості є не субстанціональним станом.

Матерія. Матерія – це філософська категорія для означення об'єктивної реальності, яка дана людині у відчуттях, яку людина намагається пізнати, але при цьому матерія існує незалежно від самої людини. Існувати – значить, бути об'єктивною реальністю. Матерія розуміється як сутність, як субстанція, яка лежить в основі єдності усього. Структурність є властивістю матерії. Структурність матерії характеризує її стан з точки зору перервності і неперервності. «Стан Безсмертя» як стан свідомості є певною властивістю високоорганізованою матерією. Високоорганізованою матерією є людський мозок. Відтак «Стан Безсмертя» як стан свідомості є властивістю людського мозку.

Види матерії: речовина і поле. Речовина – все те, що має в основному механічну масу спокою. Поле – це вид матерії, який не має маси спокою.

Рух є спосіб існування матерії. Простір і час є форми існування (буття) матеріальних систем. Простір і час існують об'єктивно і незалежно від свідомості. Простір і час не існують незалежно від матерії. Простір – це форма буття матерії. Простір характеризується протяжністю, структурністю. Простір характеризується співіснуванням і взаємодією елементів в тих чи інших матеріальних системах. Час – це форма буття матерії. Час виявляє тривалість існування матерії, матеріальних об'єктів. Час виявляє послідовність зміни станів у розвитку тих чи інших матеріальних систем. В «Стані Безсмертя» у людини втрачається орієнтація в часі (А.П. Забіяко). Час зупиняється.

Концепції часу. Є дві концепції часу: динамічна і статична. Динамічна концепція часу. Динамічна концепція часу говорить, що є минуле, теперішнє і майбутнє. Існують події лише теперішнього часу. Минулого буття немає. Воно пішло в небуття, залишивши лише слід в теперішньому. Майбутніх подій не існує. Є лише їхні передумови.

Статична концепція часу. Статична концепція часу говорить, що минуле, теперішнє і майбутнє реально існують одночасно. Не існує поділу на минуле, теперішнє і майбутнє. І динамічна, і статична концепції часу розглядають об'єктивну реальність певним чином торкаючись суб'єктивного при умові що людина знаходиться в стані повсякденної свідомості. «Стан Безсмертя» є особливою суб'єктивною реальністю, коли людина знаходиться в трансі певного характеру. Тому тут сприйняття людиною часу є зміненим сприйняттям.

Властивості простору і часу. До загальних властивостей простору і часу відносяться: об'єктивність і незалежність від свідомості людини; їх абсолютність як атрибутів матерії; нерозривний зв'язок простору і часу між собою, а також з рухом матерії. Простір – це протяжність (рядопокладання і співіснування), зв'язність, неперервність. Час – це тривалість, одномірність, асиметричність, незворотність. В суб'єктивній реальності «Стану Безсмертя» людина знаходиться поза простором і часом (Корліосс Ламонт). Простір зникає, а час зупиняється. Тут мова йде не про об'єктивні простір і час, а про суб'єктивне сприйняття простору і часу, про психологічний простір і час.

Суб'єктивна онтологія. Свідомість. Свідомість – це властивість високоорганізованої матерії. Свідомість – це вища форма відображення, ідеальний образ матеріального світу. Свідомість є продуктом суспільно-історичного розвитку. Свідомість є регулятором цілеспрямованої діяльності людини з втілення свого ідеалу безпечного майбутнього стану для себе і для інших. Отже, свідомість – це прояв людського духу, який пов'язаний із пізнанням. Тут пізнання робить реальність відомою, робить зміст цієї реальності відомою. При цьому реальність приймає предметно-мовну форму знання. У випадку «Стану Безсмертя» як певного зміненого стану свідомості ми не бачимо повної участі цього стану в пізнавальних процесах. Це пов'язано з тим що «Стан Безсмертя» - це насамперед компенсаторна реакція.

Свідомість опредметнюється опосередковано у знанні. А от «несвідомий» прояв духу опредметнюється безпосередньо у знанні. Безпосередньо у знанні опредметнюється і «Стан Безсмертя», тому що це «несвідомий» прояв духу. В нормальному стані у людини

компенсація безсвідома (К. Юнг). «Стан Безсмертя» пов'язаний з компенсацією як її фактична сутність.

Свідомість є феномен діяльності, а не субстанційності; феномен не субстанційний. Тобто свідомість здійснюється в своїх інтенціях. Більш того свідомість має трансцендентальну спрямованість на зовнішній світ, у всіх своїх інтенціях на цей зовнішній світ. Саме слово «трансцендентальне», від того і «трансцендентне», в своїх коріннях мають слово «транс» (В.А. Пустоваров). Отже, «Стан Безсмертя» як певний вид трансю входить в коло станів людської свідомості.

Опредметнено-мовні значення є результат проведення свідомістю своїх інтенцій на зовнішній світ. Тут предметнено-мовні значення набувають онтологічного статусу об'єкта, об'єкта матеріального або ідеального (наприклад, скульптура). Свідомість спрямовує себе на реальний світ в пізнавальному напрямку, тобто пізнавально. Свідомість трансформує цей реальний світ в ідеальний світ. Свідомість зводить натуралістичність реального світу, трансформуючи її в ідеальний світ. Свідомість також зводить психологічні прояви «несвідомого», теж трансформуючи їх в ідеальний світ. Трансформується в ідеальний світ і «Стан Безсмертя» в культурі містицизму та мистецтва, у містика та митця.

Свідомість – це прояв людської суспільної життєдіяльності. Тому свідомість має суспільний характер. Суспільний характер свідомості проявляється у таких формах, як філософія, релігія, наука, мистецтво, мораль. Свідомість опосередкована, теоретична. Тобто свідомість – це і мислення. Мислення не спрямоване на саме себе. Відтак мислення – це опосередкована теоретична свідомість, яка спрямована не на саму себе, а на предметний зовнішній світ. Розум – це також теоретична свідомість, яка тотожна тим чи іншим закономірностям, притаманним об'єктивному світу. Але «Стан Безсмертя» є самодостатнім станом, коли потреби в розумінні немає як і якої іншої потреби, а є процес розпаду неправильного розуміння.

Розсуд і здоровий глузд. Розсуд треба розуміти як певне логічне міркування, а здоровий глузд – як певне життєво-практичне міркування. І мислення, і розум, і розсуд, і здоровий глузд – все це вияви свідомості. Але «Стан Безсмертя» також є вияв свідомості, коли розум, розсуд і здоровий глузд не на правильному шляху і мають бути зміненими.

Самосвідомість. Самосвідомість – це свідомість, у якої пізнавальна активність спрямована на саму себе. Наслідком самосвідомості є те, що людина вирізняється зі світового загалу. Також наслідком самосвідомості є те, що людина може поглянути на себе «ззовні». Завдяки самосвідомості внутрішній світ людини актуалізує екзистенцію, характеристиками якої є трансцендентально-унікальні стани індивіда. «Стан Безсмертя» якраз і відноситься до цих трансцендентально-унікальних станів.

Позасвідоме. Позасвідомість – це реальність психічного життя людини, що протистоїть свідомості. Позасвідомість існує за межами свідомості. Позасвідомість спонтанно представляється (проявляється) в свідомості. Але позасвідоме може взагалі не проявлятися в свідомості. За Кантом, позасвідоме пов'язане з інтуїцією. Інтуїтивні прозріння в творчому процесі часто супроводжуються переживаннями схожими зі «Станом Безсмертя».

Свідомість формується під впливом соціального середовища, а позасвідомість дається людині від народження. Імпульси позасвідомості постійно «атакують» свідомість, але розуміння реалій суспільного життя не дають людині можливості втілити ці імпульси в життя. І виникає процес витіснення, як це помітив Зігмунд Фрейд. Імпульси позасвідомого повертаються назад до свого джерела. Але ці імпульси можуть сублімувати. *Сублімація* – це коли імпульси позасвідомого виражаються символами в формах культури, в її артефактах. Символічне вираження має і «Стан Безсмертя».

Підсвідоме і надсвідоме. У позасвідомому розрізняють підсвідоме і надсвідоме. Підсвідоме – це сновидіння, психічні травми, комплекси. Надсвідоме – це інтуїції зрілої особистості, її творчий процес. Тут людина в своїй творчості розкриває свої глибинні можливості в інтуїціях, які можуть супроводжуватись «Станом Безсмертя».

Позасвідоме – морально амбівалентне, коли вчинок людини проходить поза її свідомістю. *Несвідоме* – інфантильна свідомість, стан непроявленого в людині, коли людина,

оцінюючи себе з морального, ціннісного боку, робить несвідомий вчинок. «Стан Безсмертя» є також інфантильною свідомістю, коли страх смерті не долається свідомою волевою напругою, а мають прояв компенсаторні механізми подолання проблеми.

Самосвідомість особистості. Самосвідомість особистості – це усвідомлення людиною своєї специфічності, усвідомлення своєї особистісної специфіки. Самосвідомість виражає сутність внутрішньо-глибинного світу особистості.

Особистість в своїй самосвідомості сприймає себе як суспільно значущу цілісність. При цьому людина бачить в собі свою неповторну індивідуальність. Вона сприймає свої прояви як прояви творця самих суспільних відносин. Адже самосвідомість особистості взагалі має вияв лише в процесі суспільних взаємовідносин. Самосвідомість особистості формується відповідно до індивідуально-суспільних ідеалів. При цьому формується як самопізнання людини, включаючи в себе як самооцінку, так і її саморегулювання. Йде також формування емоційно-ціннісного ставлення людини до самої себе. Тут є і емоційно-ціннісне ставлення людини до свого такого стану як «Стан Безсмертя». Цей стан має спонтанну природу. Тому людина оцінює причини появи в собі «Стану Безсмертя». Вона може розуміти цей стан як щось надприродне. Але вона може розуміти цей стан як прояв певних природних сил людини.

Предмет наших досліджень – це буття певного стану свідомості вищого рівня (Антти Ревонсуо). «Стан Безсмертя» – вищий рівень прояву свідомості. Розуміння вищого рівня є від того, що сама людина, переживаючи ці стани, свідомості фіксує в своєму суб'єктивному світі те, що вище цього стану нічого немає і не може бути. Цей стан має назву «Стан Безсмертя», де буття Безсмертя, буття Самодостатності і буття Бога є синонімами. Цей стан ми беремо для розгляду тому, що він має риси подібності у досвіді містика і митця, який відповідає предмету наших досліджень. Як містик, так і митець переживають цей стан не тільки в своїх компенсаторних реакціях на страх смерті, але і в своєму творчому процесі.

Природа «Стану Безсмертя» компенсаторна. Це компенсаторний феномен в творчому процесі самодостатнього характеру. Через це в назву цього феномену можна включати і таке поняття як «самодостатність».

Розглянемо буття Самодостатності. Адже перший синонім «Стана Безсмертя» є самодостатність.

Самодостатність. Природа феномена Самодостатності, який ми досліджуємо є компенсаторною. Людина первісно має відчуття неповноцінності, недостатності (Альфред Адлер). Ця неповноцінність і недостатність природжена, або пов'язана з аномаліями розвитку (Холл Келвін, Ліндсей Гарднер). Але з роками недостатність компенсується відчуттям самодостатності, переживанням стану самодостатності. У людини з віком, з літами, десь до 40-50 років, розлад, який дає недостатність, стає м'якше і без лікування; проходить спонтанно ремісія (М.Е. Бурно).

Другим синонімом «Стана Безсмертя» є «Бог». Тобто, до поняття «Стан Безсмертя» можна прикладати і поняття «Бог». Це пов'язано з тим, що даний феномен досконало описується в Святому Письмі різних релігій: в Ведах, в Авесті, в Трипітакі, в Дао де цзін, у Біблії, в Корані. Також «Стан Безсмертя» досконало описаний в релігійній і містичній літературі. Митець намагається наслідувати, імітувати Бога (А.В. Риков). Само ж слово «Бог» має значення «доля», добра доля, щаслива доля, щастя (О.О. Потебня). Бог – це те що дає долю щастя. Тут щастя як трясця: кого схоче, на того й нападе (О.О. Потебня), що вказує на спонтанність процесу. Тобто «Бог» – це «щастя». А щастя – це самодостатній стан життя (А.А. Гусейнов).

Трете поняття, або третій синонім, який можна вживати в назві феномену, який ми розглядаємо – це «Безсмертя». Тут безсмертя розуміється як стан.

Стан Безсмертя. Безсмертя можна розуміти як перетворення (А.П. Огурцов). Людина може в екстатичному спогляданні пережити Стан Безсмертя (К.Н. Никонов). Безсмертя такого роду як екстатичні спалахи, які здаються нам такими, що лежать по той бік часу і вище часу, коли охоплює відчуття чистої бескінечності (Корлісс Ламонт). Екстатичні стани сприймаються як містичне відчуття причетності до вічності (А.В. Третьяков).

Коли присутній «Стан Безсмертя», то людині: по-перше смерть здається неможливістю (Вільям Джемс); по-друге абсолютно немає страху ні перед чим (М.Г. Мурашкін), страх тільки затемнює (Джідду Крішнамурті), і по-третє це проходить як екстатичні спалахи, які здаються нам такими, що лежать по той бік часу і вище часу, коли охоплює відчуття чистої бескінечності (Корлісс Ламонт). Тобто «Стан Безсмертя» часто констатується як екстатичний стан, екстаз.

Екстаз – це вищий ступінь захоплення, запалу. Однак у всіх цих випадках слово «екстаз» показується як узагальнений образ, навіть в силу того, що самі екстази бувають різного характеру. Екстаз – зміщення в область захоплення, запалу. Екстаз – це оцепеніння як компенсаторна реакція на хибні захоплення людини, коли настає захоплення правильним, ідеалом, зразком. Коли екстаз переживається людиною як вища ступінь запалення яка доводить до оцепеніння, то можна говорити вже не про екстаз, а про транс, про певний вид трансу. Адже сам транс також буває різного роду. Однак є транс, як і екстаз, який супроводжується оцепенінням. В такому випадку транс – це оцепеніння як компенсаторна реакція на неправильні, хибні дії. При цьому втрачається орієнтація в часі (А.П. Забіяко), що характерно і для переживання «Стану Безсмертя».

Екстаз супроводжує творчий процес. Творчий же процес як отримання нових значень розмежовується на такі стадії: підготовка, визрівання, натхнення або осяяння і перевірка істинності (В.А. Романець). Тобто натхнення і осяяння можуть бути однією стадією (Р. Вудвортс). А може бути так що натхнення переходить в екстаз в момент кульмінації творчого процесу – при осяянні (Є.П. Ільїн). Тут екстаз розуміється як супроводжуючий творчий процес. Коли ми кажемо про творчий процес і особисто про його стадію інсайту, тобто про осяяння, як кульмінаційного моменту, то цей кульмінаційний момент може бути і в стадії «визрівання». В процесі довгого визрівання концепції інсайти можуть виникати декілька разів, але не мати вирішального значення для розбудови концепції в цілому (Є.П. Ільїн). Вирішального значення може не мати і натхнення зі своїм переходом в екстаз. Натхнення може не давати успіху в творчості. Натхнення може бути лише поштовхом, стимулом до діяльності; більш того лише стимулом до діяльності, а не самою діяльністю. Натхнення не робить результатів, плодів творчості. Людина в творчому відношенні безплідна може переживати натхнення, екстаз. Тобто натхнення може пройти без творчих результатів. Можна зазнати натхнення і екстазу без усіякого зовнішнього сліду. Зовсім не геній може пережити таке ж натхнення і екстаз, як і геній. Натхнення і екстаз не означають змістовності, яка відділяє істину від хибності, добро від зла. Натхнення і екстаз можуть проходити без наявності певного змісту (Н.В. Гончаренко). Та і сам інсайт, саме осяяння, може не мати вирішального значення (Є.П. Ільїн). А такі феномени вже нагадують «Стан Самодостатності» як «Стан Бога», «Стан Безсмертя». Адже самодостатність не має змістовності (Карл Ясперс). Тут і відчуття щастя беззмістовне (Карл Ясперс). А Бог, «Стан Бога» – це щастя (О.О. Потебня). Відтак людина може мати певні вищі стани свідомості і пережити вищі відчуття безсмертя і усвідомлення вічності життя, відчуття, які неможливо викликати за своїм бажанням (Антті Ревонсуо), і які суб'єктивно для конкретної людини будуть давати розуміння, що вище цього нічого не може бути. Цей вищий стан свідомості розуміється як «Стан Безсмертя» (Антті Ревонсуо). Синонімом цього стану є «Стан Самодостатності», де самодостатність беззмістовна. Ще одним синонімом «Стану Безсмертя» є «Стан Бога» як стан щастя, коли Господь зустрічає з долею щасливою (Українська народна обрядова поезія). При розгляді стану щастя як «стан потік» (А.О. Прохоров, М.С. Валіулліна, Г.Ш. Габдреева, М.М. Гаріфулліна, В.Д. Менделевич) ми бачимо подібні риси при деяких видах екстазу. В свою чергу, розглядаючи екстаз як загострену форму уваги, ми виходимо на розуміння медитації, медитативних станів, які за суб'єктивним змістом постають як «Стан Безсмертя». Але треба розуміти і важливу різницю. Вона полягає в тому, що медитація – це вправи, а «Стан Безсмертя» - чисто спонтанний феномен. Чиста спонтанність присутня і у містика як «містичне натхнення» (Т. Рибо) й у митця (Поль Валері).

Безумовно ракурс суб'єктивної онтології підштовхує сказати дещо про онтологічний аспект об'єктивної реальності, щоб вписати розглядуваний «Стан Безсмертя», а точніше «Стан Безсмертя Самодостатнього Бога», в об'єктивні реалії, бо на перший погляд це може виглядати як гра слів. Але це може сказати наука зі своєю верифікацією, зі своїми перевірками на об'єктивність.

Висновки. Явище подібного містика і митця – це стадія «визрівання» у творчому процесі. Стадія «визрівання» у творчому процесі зводиться до руйнування буття попередніх структур свідомості. Наступна стадія творчого процесу – це стадія «інсайту», де оновлюється буття структур свідомості. Але ця стадія з'являється декілька разів і при «визріванні» не має особливого вирішального значення. Цей інсайт розуміється як «Стан Безсмертя», тому що супроводжується цим станом. Також цей інсайт торкається більш ширшого, ніж конкретні завдання для творчості. Суб'єктивний фактор на сучасному етапі проявляється в неповторності особливостей стадії «визрівання», стадії, яка є обов'язковою в творчому процесі.

Джерела:

Аверинцев С.С. Мистика // Новая философская энциклопедия. В 4-х т. - Т.2. – М., 2010. – С. 579; Адлер А. О нервическом характере. – СПб.: Университетская книга, 1997.– С. 113; Бурно М.Е. Терапия творческим самовыражением. – М.: Медицина, 1989. –С. 58-210; Валери П. Об искусстве. – М.: «Искусство», 1976. – С. 406; Вудвортс Р. Этапы творческого мышления // Хрестоматия по психологии. -М., 1981.-С. 255-257; Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке. – М.: Искусство, 1991. – С. 246-247; Гусейнов А.А. Счастье // Новая философская энциклопедия. В 4-х т. Т. 3. – М., 2010. – С. 686; Джемс В. Многообразие религиозного опыта. – Санкт-Петербург, 1993. – С. 306; Дубровский Д.И. Проблема идеального. – М., 1983. – С. 85-100; Забияко А.П. Транс // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. – М., 2009. – С. 999; Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одарённости. – СПб.: Питер, 2011. – С. 57-127; Кришнамурти Д. Записные книжки. – М.: Разум, 1999. – С. 237-299; Кэлвин Х., Гарднер Л. Теория личности. – М.: «КСП», 1997. – С. 145; Ламонт К. Иллюзия бессмертия. – М.: Политиздат, 1984. – С. 250; Латынс М. Жизнь и смерть Кришнамурти. – М., 1993. – С. 176; Мурашкин М.Г. Записи 2000 года. – Дніпропетровськ, 2006.- С. 127; Никонов К.Н. Бессмертие // Религиоведение: Энциклопедический словарь. – М.: Академический проспект, 2006. – С. 109; Огурцов А.П. Бессмертие // Новая философская энциклопедия. В 4-х т. - Т.1. – М., 2010. – С. 252; Потебня А.А. О доле и сродных с нею существах // Слово и миф. – М., 1989. – С. 472-529; Прохоров А.О., Валиуллина М.Е., Габдреева Г.Ш., Гарифуллина М.М., Менделевич В.Д. Психология состояний. – М.: Изд-во «Когито-Центр», 2011. – С. 594-623; Пустоваров В.А. Путь судьбы. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 28; Ревонсуо А. Психология сознания. – СПб.: Питер, 2013. – С. 288-305; Рибо Т. Болезни личности. Опыт исследования творческого воображения. Психология чувств. – Мн.: Харвест, 2002. – С. 326; Роменец В.А. Психология творчості. – Київ, 2004. – С. 168-169; Рыков А.В. Постмодернизм как «радикальный консерватизм»: Проблема художественно-теоретического консерватизма и американская теория современного искусства 1960-1990-х гг. – СПб., 2007. – С. 148; Третьяков А.В. Танатология // Религиоведение: Энциклопедический словарь. – М.: Академический Проспект, 2006. – С. 1032; Українська народна обрядова поезія. – К.: Школа, 2006. – С. 168; Элиаде М. История веры и религиозных идей: От Гаутамы Будды до триумфа христианства. – М.: Академический Проспект, 2009. – С. 75; Юнг К. Психологические типы. – СПб.: «Ювента»; М.: Издательская фирма «Прогресс – Универс», 1995. – С. 532; Ясперс К. Общая психопатология. – М.: Практика, 1997. – С. 152; James W. The varieties of religious experience. – New York: Longman, Green, 1902. – P. 389.

4.2 Тетяна ГАВРИЛЮК. Християнство в антропологічній перспективі ХХІ ст.

Проблема людини є однією із «вічних» проблем філософії. Неодноразово здійснюючи «антропологічний поворот», філософія порушує питання про сутність людини майже протягом усієї її історії і, відповідно до нової епохи, намагається дати на нього вичерпну відповідь. Узагальнюючи чисельну кількість концепцій, зауважимо, що їх споріднене усвідомлення незавершеності будь-якого визначення. Людина водночас проста і надзвичайно таємнича істота на планеті Земля. Будучи однією із природних істот, невід'ємною частиною природи, вона завдяки розуму піднімається над нею і створює «другу природу», яка, з часом, стає пріоритетним середовищем її буття.

Процеси невинної зміни та невинного удосконалення «другої природи» виступають рушійною силою як розвитку матеріально-технічної бази людського буття, так і соціально-